

जाहिरातींचे दर.

सालील पस्यावर चोकरा
करावी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्रजी मूक)

किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख २१ आक्टोबर १९४२

अंक ४२

विमेदार नि हवाई हला

शत्रु राष्ट्राकडून हवाई हला अगर तत्सम उपद्रव बापासून विन-
लढाऊ नागरिकांच्या जीविताला येणाऱ्या धोक्याचा समावेश विमा
पॉलिसीच्या अर्थात होतो काय व त्यासाठी जादा प्रिमिअम भरावा
लागेल काय ! असा प्रश्न साहजिकच नागरिकांमध्ये चर्चिला
जात आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॉलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायाचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा प्रिमिअम नाही.

तरी विलंब न लावता—

तुमचा नि तुमच्या आसेप्टांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्ष—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रकें विनामूल्य पाठवूं

ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि. } वि. ह. वेशमुख, पी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ } जनरल मॅनेजर

महायुद्ध दाराशी आले

परदेशी औषधें

डुर्मिळ व महाग झालीं

पण

भिण्याचें कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यानें
तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालजीवन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅट्ट व लोकप्रिय औषधें सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टर्सहि वापरूं लागले आहेत. ★

दरसाल विनचूक नफा घाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
शेअर्स व औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे १.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे

माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

बेळगांव बँक लि., बेळगांव

श्रीलंकेची शाखा मालवण येथे उघडली आहे तिची उद्घाटन समारंभ ता. १६ ऑक्टोबर रोजी श्री. जयराम केशव प्रभु यांच्या अध्यक्षतेखाली झाला.

ग्रेट ब्रिटनमध्ये प्रोड्यूसर गॅसचा प्रसार

मोटार लॉन्ग्रास प्रोड्यूसर गॅस प्लँट बसविण्यास प्रोत्साहन देण्याचे ब्रिटिश सरकारचे धोरण आहे; तथापि अद्याप तेथे फक्त २ हजार गाढ्या गॅस प्लँटवर चालू आहेत. जर्मनीत २३ लक्ष गाढ्या गॅसवर चालतात व रशियांत त्यांची संख्या ह्याहिपेक्षा जास्त आहे. ३० हजार गाढ्यांस गॅस प्लँट बसविण्याचा ब्रिटिश सरकारचा विचार आहे, तो साध्य झाला म्हणजे सालिना ६ लक्ष टन कोळशाची बचत होईल व वेळवाहू आगबोट्यांच्या ६० फेऱ्या वाचतील. अर्थात, त्यामुळे कोळशास मागणी वाढेल.

रबराची जागा वेणारा चीक

रबराचा तुटवडा नाहीसा करण्यासाठी रबराच्या विकासासाठी चीक देणारी दुसरी हाडे शोधून त्यावर प्रयोग करण्याचे काम मद्रास प्रांतांत चालू आहे.

युनायटेड किंग्डम कमर्शियल कॉर्पोरेशन

श्रीलंकेची व्यवहारांमुळे हिंदी व्यापार्यांच्या कार्यक्षेत्रावर गदा येत आहे; कंपनीला सास सवलती देण्यांत येत आहेत; ही कंपनी म्हणजे ईस्ट इंडिया कंपनीचाच मवा अवतार आहे, इत्यादि तिचे संबंधी तक्रारी हिंदुस्थानांत करण्यांत आल्या. त्या लक्षांत घेऊन युद्ध संपताच कंपनीचा व्यवहार गुंडाळण्यांत येईल व कंपनीचा येथील व्यवहार आता वाढविण्यांत येणार नाही असे आश्वासन ब्रिटिश सरकारकडून मिळवून देण्याचा प्रयत्न हिंदुस्थान सरकार करीत आहे.

हिंदुस्थानांतील सर्व रेल्वेज सरकारी मालकीच्या होणार ?

हिंदुस्थानाचे ग्रेट ब्रिटनमधील देणे भागवून टाकण्याकडे तेथे साठत असलेल्या पौंडांतील येण्याचा उपयोग करण्याचे हिंदुस्थान सरकारचे धोरण आहे. त्यास अनुसरून सरकारने प्रथम आपल्या पौंडांतील कर्जाचे रुपयांतील कर्जांत रूपांतर केले. रेल्वेजचे स्टॉक-गमधील वर्षासनांचे देणे भागविण्याची योजना नुकतीच प्रसिद्ध झाली व त्यासाठी १५ कोटि रुपयांचे नवे कर्जही सरकारने जाहीर केले. ३ कोटि, १० लक्ष पौंडांची रेल्वेजची डिव्हेचर्स फेडून टाकण्याचा व हिंदुस्थानांत उरलेल्या सासगी रेल्वे कंपनीच्या ९० लक्ष पौंड देऊन विकत घेण्याचा सरकारचा आता विचार असल्याचे समजते. हा विचार तडीस गेला म्हणजे हिंदुस्थानांतील सर्व रेल्वेज सरकारी मालकीच्या होतील व त्यांचा कारभार सरकारकडे येईल. युद्धपरीस्थितीमुळे हिंदुस्थानाचे देणे इंग्लंडमध्ये वाढले त्याचा हा परिणाम आहे.

इटालियन आगबोटी

इटलीने युद्धांत प्रवेश केला, तेव्हा त्याचेजवळ ३५ लक्ष टनांच्या मालवाहू आगबोट्या होत्या. त्यांपैकी संयुक्त राष्ट्रांनी २३३ लक्ष टनांच्या आगबोटी निकामी केल्या असून १५ लक्ष टनांच्या आगबोटींचा तर संपुष्ट नाश झाला आहे.

टायर्सची सरेदी

मोटार मालकांच्या सर्व जव्या व जुन्या टायर्स अमेरिकन सरकार विकत घेणार आहे. हे काम रेल्वे एक्सप्रेस एजन्सी आपल्या २३ हजार कचेऱ्यांमार्फत करील.

टाटा कंपनीचा नोकरवर्म

टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनीच्या नोकरवर्गापैकी कोणासहि सिंगभूम जिल्ह्याच्या डे. कमिशनरच्या परवानगीवाचून त्यांनी सांगितलेल्या क्षेत्राचे बाहेर जाण्यास बंदी करण्याचा अधिकार विहार सरकारने सिंगभूमच्या डे. कमिशनरस दिल्या आहे. जमशेटपूर सिंगभूम जिल्ह्यांत आहे.

लष्करी अधिकारी व प्राप्तीवरील कर

हिंदी इनकमटॅक्सचा लष्करी अधिकाऱ्यांवर किती बोजा बसतो, याची चौकशी भारतमंत्रि-करणार आहेत.

चेक्सची देवघेव

मुंबई बँकर्स क्लिअरिंग हाउसमध्ये ९ ऑक्टोबर अखेर संपलेल्या आठवड्यांत चेक्सची साळीलप्रमाणे देवघेव झाली:—

चेक्सची संख्या : १,१४,५८०

चेक्सची किंमत : २१,४८,८१,५७६ रु.

अमेरिकेंतील इटालियन

अमेरिकेंत ६ लक्ष बस्ती करून राहिलेल्या इटालियन लोकांस ह्यापुढे शत्रुपक्षीय समजले जाईल अशा मजकुराची पत्रके इटाली देशावर टाकण्यांत येत आहेत.

हेसच्या पत्नीची विनंती

जर्मन पुढारी रुडॉल्फ हेस याच्या पत्नीने आपल्या पतीस भेटण्याची परवानगी ब्रिटिश सरकारकडे मागितली आहे, अशी बातमी प्रसिद्ध झाली आहे.

हॉंगकॉंग

चीनमधील सास हळू ग्रेट ब्रिटन सोडून देणार आहे. परंतु हॉंगकॉंग चीनला परत देण्याचा प्रश्न त्यांत उपस्थित होत नाही असे सरकारतर्फे ब्रिटिश कॉमन्स सभेत सांगण्यांत आले. हॉंगकॉंग बेट चीन सरकारच्या अमलाखाली नाही. १८४२ सालापासून हॉंगकॉंगवर ग्रेट ब्रिटनचा ताबा आहे. ते व्यापाराचे अत्यंत महत्त्वाचे केंद्र आहे. हॉंगकॉंग बेटाचे क्षेत्रफळ ३२ चौ. मैल असून सर्व बसाहतीचे क्षेत्रफळ ३९० चौ. मैल आहे. सध्या हॉंगकॉंग जपानच्या ताब्यांत आहे.

३% १९६३-६५ चे कर्ज

हिंदुस्थान सरकारने १९६३-६५ चे ३ टक्क्यांचे १५ कोटि रुपयांचे कर्ज जाहीर केले होते. लोकांकडून ३ कोटि, ४१३ लक्ष रुपयांच्या रोख्यांची मागणी आली व उरलेल्या ११ कोटि, ५८३ लक्ष रुपयांचे रोखे रिझर्व्ह बँकेने घेतले.

ओ. अँड टी. रेल्वे

बेंगळ अँड नॉर्थ वेस्टर्न रेल्वे आणि रोहिलखंड अँड कुमान रेल्वे ह्या नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या दोन रेल्वेजचे १ जानेवारी १९४३ रोजी एकत्रीकरण होऊन त्या दोन्ही मिळून ओप अँड तिरहुट रेल्वे ह्या नावाने ओळखल्या जातील.

पांच महिन्यांत ५३३ कोटि रुपये

जानेवारी ते मे १९४२ ह्या पांच महिन्यांत हिंदुस्थान सरकारचा खर्च त्याच्या उत्पन्नापेक्षा ५३३ कोटि रुपये अधिक झाला. गेल्या वर्षाचा तत्सम आकडा २३३ कोटि रुपये होता.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... ३३२	उत्पादन-शत्रुपक्षांच्या
२ चांदीची किंमत विलक्षण चढली ३३३	जनन संख्येत घट-महा-गाईचा प्रतिकार-मो-काळे हाचा सहकार-विषयक कार्यक्रम
३ युद्धसर्च आणि युद्धकर्ज ३३४	५ विचारप्रवर्तक सहकारी वातव्या ३३६
४ स्फुट विचार ... ३३५	६ सहकारी रिकॉचे अहवाल ३३७
मालाच्या सहकारी साठवणीस सरकारी सहाय-अमेरिकेचे वाढते लडाऊ	

अर्थ

बुधवार, ता. ११ ऑक्टोबर, १९४२

चांदीची किंमत विलक्षण चढली

आर्थिक प्रश्नांच्या चर्चेस वाहिलेल्या "एकॉनॉमिस्ट" ह्या प्रसिद्ध साप्ताहिकाने मुंबईच्या सोने-चांदीबाजाराच्या परिस्थिती-संबंधाने खालील उद्गार गेल्या जून अखेरच्या अंकात काढले होते:— "मुंबईमध्ये चांदीच्या भावांत अलीकडे अगदी वेताची वाढ झाली होती, परंतु चालू आठवड्यांत तिची किंमत दर शंभर तोळ्यांस ८३ रु. ५ आणे इतकी चढली, म्हणजे एका पंधरवड्यांत तिच्यामध्ये ५ रु. ८ आण्याची वाढ झाली. पूर्व एशियांत जपानला गेल्या मार्च महिन्यांत जय मिळाले त्यावेळी चांदीची खरेदी व साठवण ह्यांचे बाबतीत मोठी धामधूम झाली होती, तिच्याशी बरील परिस्थितीची तुलना करणे आवश्यक आहे. त्या प्रसंगी चांदीचा भाव ९० रु. ८ आण्यांपर्यंत वर गेला आणि सोन्याने ५६ रु. ८ आण्यांची मर्यादा गाठली. चांदीची किंमत १०९ रुपयांपर्यंत जाऊन रुपयाच्या नाण्याची अंगची व दर्शनी किंमत एक होऊन ते वितळणे फायदेशीर होण्याची स्थिति निर्माण होणार की काय असेहि त्यावेळी वाटावयास लागले होते." चांदीचा भाव शंभर तोळ्यांस १०९ रुपये ह्या वरापर्यंत वर जाण्याचा संभव साडेतीन महिन्यांमार्गे ध्वनित केला होता, ती कल्पना गेल्या आठवड्यांत मुंबईच्या बाजारांत मूर्तस्वरूप धारण करती झाली. सोने-चांदीचा लंडन व न्यूयॉर्कच्या बाजारांतील भाव आणि त्यांची मुंबईमधील किंमत ह्यांमध्ये नेहमी प्रमाणबद्धता असते आणि तिकडचा भाव कमी-अधिक होईल त्या मानाने ती इकडेहि खाली-वर जाते असा अनुभव आहे. परंतु ही प्रमाणबद्धता सोने-चांदीची आयात-निर्गत सुरळीत रीतीने चालू असण्यावर अवलंबून रहाते. परंतु सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत लंडन व न्यूयॉर्क येथील चांदीच्या भावांत विशेष बदल न होताच हिंदुस्थानांत मात्र तो विलक्षण भडकला आहे. "एकॉनॉमिस्ट" पत्राने असे म्हटले आहे की, गेल्या जून अखेर हिंदुस्थानांत चांदीचा भाव ८३ रुपये होता तेव्हा त्याच्या प्रमाणांत लंडनमधील भाव दर औंसास ३६३ पेन्स असावयास पाहिजे होता; पण तो वस्तुतः फक्त १३३ पेन्सच होता. तशाच तऱ्हेचा परंतु अतिशय ठळक असा ह्या दोन किंमतींमधला प्रमाण-

बद्धतेचा अभाव आज दिसून येत आहे. चांदीला असलेली विशेष मागणी आणि लोकडा पुरवठा हे ह्या परिस्थितीचे मुख्य कारण आहे. सोने-चांदी ह्या धातूंच्या अंगच्या मोलावरचा जनतेचा विलक्षण विश्वासहि तिला जबाबदार आहे. सट्टेबाजी करणाऱ्या धंदेवाल्यांची कारवाई हेहि एक कारण येथे प्रभावी नाही असे नाही. चांदीमध्ये स्वतःची वचत घालण्याची हिंदी जनतेची सवय प्रसिद्ध आहे आणि सध्याच्या परिस्थितीने तिला विशेष उत्तेजन मिळाल्यासारखे दिसत आहे.

गेल्या महायुद्धांत चांदीची किंमत, रुपयाच्या नाण्याचा प्रसार ह्यापत्र्याने झाल्यामुळे, सारखी वाढत गेली आणि हिंदुस्थान सरकारास चढत्या भावाने ती खरेदी करून टाकसाठीच रुपये पाडावे लागल्याने त्याने क्रमाक्रमाने हुंडणावळीचा दर चढवीत नेला. तरीहि पाडलेले नवे रुपये, चांदीस चांगली किंमत येत असल्याने, व्यवहारांतून तात्काळ नाहीसे होऊ लागले आणि ह्या नाण्याचा एवढा पुष्काळ झाला की अमेरिकेहून मुहाम नवी चांदी आणवून तिचे नाणे सरकारास पाडावे लागले. पण टाकसाठीच नवे रुपये बाहेर पाठवणे चाळणीत पाणी ओतल्यासारखे झाले. ह्या अनुभवापासून योग्य बोध घेऊन चालू युद्धांत सरकारने विशेष सावधगिरी प्रथमपासूनच बाळगली आहे. हिंदी चलनाची ब्रिटिश पौंडांतली किंमत म्हणजेच हुंडणावळीचा दर स्थिर ठेवण्यांत त्याने यश संपादले आहे. चांदी, रुपयाचे नाणे व हुंडणावळ ह्यांचा परस्पर संबंधच त्याने तोडून टाकला आहे. चांदी कितीहि महागली तरी ह्या चढीच्या भावाचा परिणाम हुंडणावळीप्रमाणे रुपयाच्या नाण्यावर होऊ नये अशी बेमालूम व्यवस्था त्याने केली आहे. रुपयांत असलेल्या चांदीची किंमत सोळा आण्यांचे वर गेली की त्याचा नाणे म्हणून उपयोग न केला जातो त्यांतली धातूच अधिक मोलवान ठरून नाणी व्यवहारांतून नाहीशी होणे स्वाभाविक आहे. हीच अडचण गेल्या महायुद्धांत सरकारास भासली. म्हणून चालू युद्धांत रुपयाचे नाणे साठवण्याचे किंवा वितळवून चांदी म्हणून बापरण्याचे प्रयोजनच कोणास राहू नये ह्यासाठी सरकारने ह्या नाण्यांतला शुद्ध चांदीचा अंशच कमी करून टाकला आहे. अलीकडे नव्या पाडण्यांत आलेल्या रुपयांत चांदीचे प्रमाण इतके थोडे आहे की धातूचा तुकडा ह्या नात्याने त्यास सोळा आण्यांपेक्षा पुष्कळ कमी किंमत यावी अशी ही योजना आहे. पूर्वी रुपयाच्या नाण्यांत अकरा बाराश इतकी शुद्ध चांदी असे; आता ती निम्हापर्यंत खाली आणण्यांत आली आहे. पांचवे आणि सहावे जॉर्ज बावशहा ह्यांच्या मुद्रेचे जुने रुपये सरकार व्यवहारांतून काढून टाकत असून नवीन तऱ्हेचे, कमी चांदी आत असलेले, रुपये प्रचलित करित आहे ह्या गोष्टींचे मर्म बरील विवेचनावरून घ्यानांत येईल. नवीन रुपये सुधारलेल्या बनावटीचे आहेत आणि त्या योगाने खोटी नाणी पाडली जाणे अशक्य, निदान विशेष कठीण होईल हा त्यांचा फायदा आहेच. तथापि, रुपयाची नाणी संग्रही ठेवण्याचा किंवा वितळवण्याचा मोह कोणासहि होऊ नये अशा बेताने त्यांतल्या चांदीचे प्रमाण मर्यादित राखून चलनाचा प्रसार व्यवहारांत अबाधित ठेवणे हा जुने रुपये काढून घेऊन त्यांच्या जागी नवीन प्रकारचे रुपये प्रचलित करणे ह्या सरकारच्या प्रस्तुत चलनविषयक धोरणाचा एकमेव हेतु आहे. नाण्यासाठी लागणाऱ्या चांदीचा तुटवडा सरकारला भासत आहे किंवा चांदी जरूरीप्रमाणे त्यास मिळणार नाही, असे मुळीच नाही. पण जुन्या व पूर्ण प्रमाणांत चांदी आत

असलेले रुपये पाडण्यांत व प्रचलित करण्यांत फायदा किंवा लोकांची सोय नाही. व्यवहारांतले देवघेवीचे साधन ह्या नात्याने नवे रुपये जुन्या नाण्यांहतकेच उपयोगी व सोयीचे आहेत आणि रुपया हे चलन आहे, भारी किंमतीच्या धातुचा तुकडा किंवा दागिना नाही, हे विसरतां कामा नये.

युद्धसर्च आणि युद्धकर्ज

[प्रो. वा. गो. काळे ह्यांचे मुंबई रेडिओवरील भाषण, रेडिओ अधिकाऱ्यांचे रूपेने प्रसिद्ध करण्यांत येत आहे.]

हिंदुस्थानची लष्करी तयारी संपादनाने पुढे पाऊल टाकीत आली असून त्या देशाची लढाऊ शक्ति शत्रूच्या हल्ल्यांचा प्रतिकार करण्यासच नव्हे तर त्याचेवर चढाई करण्यासहि आतां समर्थ बनली आहे ह्याची माहिती सर सेनापती जनरल वेव्हल ह्यांनी स्वतः नुकतीच दिली आहे. लष्करी तयारीच्या निरनिराळ्या अंगांची कार्यक्षमता वाढत असल्याची अविकृत माहितीहि प्रसिद्ध करण्यांत आली आहे. तीवरून सर्व प्रकारचे सैनिक आणि शस्त्रांचे जप्यत तयार ठेवण्यांत आली असून हिंदुस्थान देश स्वतःच्या संरक्षणास पूर्णपणे सिद्ध आहे आणि मित्रराष्ट्रांच्या लढाऊ धोरणाचे आशिया खंडातील मुख्य केंद्र बनला आहे हे स्पष्ट होते. सध्याच्या जगद्व्याळ युद्धांत यांत्रिक शस्त्रांचा उपयोग विलक्षण वाढला आहे हे सुप्रसिद्ध आहे आणि त्या योगाने राष्ट्रांच्या लष्करी सर्चांत अवाढव्य वाढ झाली आहे हे दर्शवणारे आकडे वेळोवेळ प्रसिद्ध केले जात आहेत ते युद्धाच्या सांपत्तिक अंगाचे संबंधांत अत्यंत उद्बोधक आहेत. हिंदुस्थानच्या लष्करी तयारीच्या लढाऊ कार्यक्षमतेच्या वाढीबरोबर हिंदी सरकारच्या युद्धसर्चांत वाढ होणे अपरिहार्य आहे हे सांगावयास नको. तथापि, हिंदुस्थानच्या लष्करी सर्चाचे बाबतीत एक महत्त्वाची गोष्ट लक्षांत ठेवली पाहिजे आणि ती ही आहे की, ह्या देशांत येथील सरकारच्या चाललेल्या युद्धसर्चाचा बराच मोठा भाग ब्रिटिश साम्राज्य सरकारने उचललेला आहे. ह्या कारणाने हिंदी जनतेवर पडणारा लष्करी सर्चाचा बोजा मर्यादित झालेला आहे. हिंदुस्थानच्या स्वतःच्या युद्धविषयक जबाबदारीचा विस्तार झाला असून त्यामुळे येथील सरकारचा लष्करी सर्च वाढणे स्वाभाविक व अपेक्षित आहे. तथापि, ह्या कार्मांहि लागणाऱ्या सर्चाची वाटणी हिंदुस्थान सरकार व साम्राज्य सरकार ह्यांचे दरम्यान विशिष्ट तत्त्वावर होण्याचे ठरले आहे. हिंदी फौजेचे यंत्रीकरण होण्यास साम्राज्य सरकारने द्रव्यसहाय देण्याचे पत्करले असून त्याप्रमाणे त्याचेकडून सर्चास सहाय मिळत आहे. युद्धक्षेत्राचा विस्तार आणि युद्धाच्या तयारीचा व्याप अलीकडे वाढला असल्यामुळे हिंदुस्थान सरकार करीत असलेल्या लष्करी सर्चांची वाटणी ह्या दोन सरकारांत कशी व्हावी ह्याचा निर्णय लावला जाणे अगत्याचे आहे. साम्राज्य सरकारास युद्धसामग्री पुरवण्याचे कार्यहि येथील सरकार करीत असून तत्परीत्यर्थ सर्च होणाऱ्या पैशाचा हिशेब होऊन तो त्यास परत मिळण्याची व्यवस्था लावणे ही गोष्ट तशीच महत्त्वाची आहे. ह्या संबंधांत हिशेबाच्या पद्धतीचे व देण्या-घेण्याचे गुंतागुंतीचे प्रश्न उद्भवणे साहजिक आहे हे सांगण्याचे प्रयोजन नाही.

सर्चाची वाटणी

हे प्रश्न पत्रव्यवहाराने सोडवणे कालावधीचे व अवघड काम असल्याने ब्रिटिश फडनविशी सात्याच्या अधिकाऱ्यांशी प्रत्यक्ष विचारविनिमय करून ते निकालांत काढणे अधिक सोईस्कर व प्रेयस्कर होईल ह्या भावनेने हिंदुस्थान सरकारचे फडनवीस, सर जेरोमी रेस्मन इंग्लंडला स्वतः गेले होते. ते परत आल्यावर त्यांच्या लंडनमधील कामगिरीसंबंधाने प्रश्नोत्तरे व विस्तृत चर्चा दिली येथे विधिमंडळांत गेल्या महिन्यांत झाली तीवरून प्रस्तुत विषयास चोहोंबाजूनी कसे विशेष महत्त्व देण्यांत येत आहे ह्याची कल्पना येते. हिंदुस्थानच्या संरक्षणासाठी लागणारा तेवढाच लष्करी सर्च ह्या देशाच्या सरकारावर पडावा आणि अमेरिका व इंग्लंड ह्यांचेकडून मिळणारे द्रव्यसहाय ह्या देशाच्या आर्थिक कुवतीस अनुलक्षून दिले जावे ही प्रमुख तत्वे युद्धसर्चाच्या सध्याच्या वाटणीच्या मुळाशी आहेत. ह्या तत्वांस धरून होणारा सर्चाचा हिशेब न्याय्य व सरळ आहे ह्या संबंधाने दुमत नाही आणि युद्धक्षेत्राचा व लढाऊ तयारीचा जोराने विस्तार चालला असतां हि हीच व्यवस्था अमलांत राहिल असे स्पष्ट आश्वासन सर जेरोमी रेस्मन ह्यांनी दिले आहे. युद्धापरीत्यर्थ सर्ची पडणाऱ्या रकमांची कल्पना त्यांनी सांगितलेल्या माहितीवरून घेण्यासारखी आहे. हिंदुस्थान सरकारचा स्वतःचा आणि ब्रिटिश सरकारासाठी झालेला गेल्या एप्रिल ते ऑगस्ट ह्या पांच महिन्यांच्या मुदतीमधला एकूण सर्च १७४ कोटी रुपये इतका होता. ह्यापैकी फार मोठा भाग ब्रिटिश सरकारासाठी सर्ची पडला आहे. सर्व लष्करी सर्च प्रथम त्या सरकारच्या नावे टाकण्यांत येतो आणि हिंदुस्थानच्या स्वतःच्या सर्चाचा हिशेब दर महिन्यास होत असतो. हिंदुस्थानातील फौज, विमानदल व आरमार ह्यांच्या सर्चासाठी ब्रिटिश सरकाराचे द्रव्यसहाय मिळत आहे त्याची एकूण रकम चालू वर्षाचे अखेरीस ६० कोटी रुपयांपर्यंत जाईल. अमेरिकेच्या व चीनच्या फौजा ह्या देशांत आहेत, त्यांचा सर्च अमेरिकेच्या व ब्रिटिश सरकारांकडून परस्पर चालतो आणि त्याचा बोजा त्या देशावर पडत नाही. हिंदुस्थान सरकारच्या हिशेबांत दाखल होणारा लष्करी सर्च केवळ अंशतःच त्या सरकारच्या पदरचा सर्च समजण्यांत येत असून बाकीचा पुष्कळसा भाग ब्रिटिश सरकारच्या नावे पडत आहे. ह्या पद्धतीच्या हिशेबाने १९३९-४० सालांत ४ कोटी रुपये त्या सरकारच्या नावे टाकले गेले. १९४०-४१ मध्ये हा आकडा ५३ कोटी रु. झाला. १९४१-४२ च्या दुरुस्त अंदाजपत्रकाप्रमाणे त्या सालांतली रकम १८५ कोटी रुपये भरली असून चालू साली म्हणजे १९४२-४३ मध्ये ब्रिटिश सरकारच्या नावे पडणारी रकम ३८७ कोटी रुपयांपर्यंत जाईल असा अंदाज आहे. लष्करी सर्चाच्या सदरांत पडणाऱ्या कोणत्या रकमा ब्रिटिश सरकारच्या नावे टाकावयाच्या ह्या तपशीलाचा पण महत्त्वाचा प्रश्न मागे सांगितलेल्या तत्वांवर निकालांत काढण्यांत येत आहे. त्याचे संबंधांतच हिंदुस्थानच्या मध्यवर्ती विधिमंडळांत गेल्या महिन्यांत चर्चा झाली आणि सर जेरोमी रेस्मन ह्यांनी सरकारच्या वतीने आश्वासनात्मक स्पष्टीकरण केले हे पूर्वी सांगितलेच आहे. पूर्व एशियांत व ब्रह्मदेशांत हिंदुस्थानच्या फौजा लढल्या त्यांचा सर्च ह्या देशावर पडलेला नाही ही माहितीहि हिंदी फडनवीसांनी दिली ती लक्षांत घेण्यासारखी आहे. (अपूर्ण).

स्फुट विचार

मालाच्या सहकारी साठवणीस सरकारी सहाय

हंगामांत शेतकऱ्यांस आपला तयार माल येईल त्या भावाने विकावा लागून रोख पैसा हाती येण्याची व्यवस्था करावी लागते. ह्याचें कारण त्यांस चांगल्या किंमती येण्याची वाट पहाण्याचें आर्थिक सामर्थ्य नसतें. त्यांचीं देणीं शेतीच्या मोसमांत तुंबलेलीं असतात आणि तीं देऊन टाकण्याचा लफडा त्यांचे मागें असतो. शेतीच्या मालाच्या तारणावर त्यांस तात्पुरतीं कर्जे मिळण्याची सोय झाल्यास येईल त्या स्वस्त भावाने माल विकावा लागण्याची अडचण दूर होऊं शकते आणि ह्यासाठीच सहकारी विक्री संघ कितीक ठिकाणीं काढलेले आहेत. माल साठवण्याच्या कामीं येणारी मुख्य अडचण कोठारांची असते. प्रत्येक जिल्ह्यांत सोयीच्या गांवांत कोठारें उपलब्ध झाल्यास सहकारी बँकांच्या सहाय्यानें मालाच्या तात्पुरत्या साठवणीची तरतूद करता येण्यासारखी आहे. सबब कोठारें बांधण्याच्या कामीं सरकारनें सहाय द्यावें अशी सूचना अनेकवार करण्यांत आलेली आहे. सध्याच्या युद्ध-परिस्थितींत वहातुकीचीं साधनें मर्यादित झाल्यानें मालाच्या साठवणीची आवश्यकता विशेष तीव्रतेनें भासत आहे. हें लक्षांत घेऊन मुंबई सरकारनें सहकारी पतपेढ्यांस कोठारांसाठी चार टक्के व्याजानें पैसा पुरवण्याचें आपलें धोरण जाहीर केलें आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. मालविक्रीच्या संस्था आणि मल्टिपर्पज सोसायट्या ह्यांस ही मदत आतांपर्यंत देण्यांत येत आहे. ती सवलत आतां सर्व पतपेढ्यांस मिळावयाची आहे. त्यांच्या सभासदांच्या मालाची विक्री सहकारी पद्धतीनें होण्याची आवश्यकता कितीक वर्षे प्रतिपादली जात आहे, ती युद्ध-परिस्थितीमुळे अधिक निकडीची झाली आहे. ह्या दृष्टीनें पाहतां सरकारनें देऊं केलेल्या विस्तृत सवलतीचा फायदा पद्धतशीर रीतीनें घेतला जाणें अगत्याचें आहे. सहकारी मालविक्रीची व्यवस्था मोठ्या प्रमाणावर केली जाण्यासाठी सहकारी खातें आणि मध्यवर्ती बँका ह्यांनीं संघटित प्रयत्न केले पाहिजेत. शेतकरी कर्जनिवारणाचा फायदा प्रांतांत काहीं तालुक्यांत प्रयोग म्हणून अंमलांत आणला जात असून त्याचें क्षेत्र क्रमाक्रमानें विस्तृत व्हावयाचें आहे. त्या कामींही सहकारी मालाची साठवण व विक्री ह्यांचा उपयोग होणार आहे. ह्या सर्व गोष्टी लक्षांत घेतल्या गेल्यास कोठारांच्या पुरवठ्याचें महत्त्व सहकारी संस्था व कार्यकर्ते ह्यांस पटल्यावांचून राहणार नाही.

अमेरिकेचें वाढतें लढाऊ उत्पादन

स्टालिनग्राड व कॉकेशस ह्या रणांगणांवर मूळच्या योजने-प्रमाणें जर्मन सैन्यास यश आलें नाहीं, एवढेंच नव्हे तर रशियन फौजांनीं त्यास मार्ग हाटवण्याचा उपक्रम उलट हले चढवून केला आहे हें पाहून हिटलरचें डोकें फिरलें असल्यास आश्चर्य नाहीं. ट्रिमोशेको ह्यांनीं अतुल पराक्रम करून हिटलरचे लष्करी बेट हाणून पाडले आहेत. मॉस्कोच्या तेलाच्या बिहिरीकडची जर्मनांची प्रगति कुंठित झाली आहे आणि काळ्या समुद्राच्या उत्तर किनाऱ्याकडची पूर्व बाजूची चालही थांबली आहे. हिवाळा चालू होण्यापूर्वी विशिष्ट प्रवेश काबीज करून रशियाची कंबर मोडून टाकण्याची जर्मनीची मनीषा एकीकडे विरुद्ध झाली असतां त्याचे

विरुद्ध दुसऱ्या बाजूस नवी आघाडी सुरू करण्याची मित्र-राष्ट्रांची तयारी सपाट्यानें चालली आहे. ही आघाडी कोठें व केव्हां सुरू होईल हें आज अर्थातच गुपित असणें स्वाभाविक आहे. तथापि येथें हें लक्षांत ठेवले पाहिजे कीं जर्मनीचें रशियन मोहिमेमुळे मर्याद नुकसान होऊन त्याची लढाऊ शक्ति घटली आहे, ह्याच-वेळीं मित्र राष्ट्रांचें बळ सारखें वाढत आहे. युद्धसामुग्रीचें उत्पादन अमेरिकेंत केवळ्या मोठ्या प्रमाणांत होत आहे ह्याची माहिती प्रसिद्ध झाली आहे ती प्रस्तुत बाबतींत उद्बोधक आहे. दर महिन्यास पाच हजार लढाऊ विमानें तयार व्हावीं असा संकल्प प्रेसिडेंट रूझेवेल्ट ह्यांनीं केला आहे आणि चार हजार विमानांची दर महिन्याची मजल आतां गाठण्यांत आलीच आहे. सुधारलेली व मोठ्या आकाराचीं विमानें बनवण्याचा प्रयत्न चालला असल्यानें त्यांच्या उत्पादनाची प्रगति थोडी कमी झाल्यासारखी दिसत आहे. जर्मनी व जपान यांच्या एकूण लढाऊ उत्पादनापेक्षा अमेरिकेच्या उत्पादनाचें प्रमाण अधिक होणार आहे ही येथें महत्त्वाची गोष्ट आहे. लढाऊ व व्यापारी जहाजे बांधण्याचे कामीं तर अमेरिकेनें उच्चांक गाठला आहे. येत्या सालीं अमेरिकन सैनिकांच्या संख्येत बत्तीस लक्ष लोकांची भर पडून एकूण संख्या पंचाहत्तर लक्ष होणार आहे. ह्या रीतीनें मित्र राष्ट्रांची युद्धसिद्धता येत्या वर्षी अत्यंत समाधानकारक होऊन त्यांस जर्मनीविरुद्ध चढाईचें धोरण स्वीकारतां येईल.

शात्रुराष्ट्रांच्या जननसंख्येत घट

राष्ट्रसंघाच्या आकडेवजा माहिती देणाऱ्या मासिकांत काहीं महिन्यांमार्गे जनन-मरणाविषयीचे जर्मनी, फ्रान्स व इटली ह्या देशांच्या संबंधांतले तुलनात्मक आकडे प्रसिद्ध झाले होते, त्यावरून शात्रुराष्ट्रांत जननाचें प्रमाण अलीकडे उतरलें असल्याचें दिसून येतें. जननाच्या प्रमाणांत घट होण्याचा संबंध युद्ध-परिस्थितीशीं असणें स्वाभाविक आहे. विवाहांस उत्तेजन देऊन जननसंख्या वाढवण्याच्या नात्सी व फॅसिस्ट सरकारांच्या धोरणास यश मिळण्याच्या मार्गांत अडचणीहि आल्या असल्या पाहिजेत हें उघड आहे. १९४१ सालीं अमेरिकेंत जननसंख्या वाढली पण जर्मनींत ८ टक्कांनीं ती कमी झाली आणि इटलींत घटीचें प्रमाण ११ टक्कांनीं उतरलें. ग्रेट ब्रिटनमध्ये जननांत फक्त २ टक्कांची घट झाली. ऑस्ट्रिया वगळून बाकीच्या जर्मन देशांत १९३३ मध्ये ९ लक्ष, ७१ हजार जन्म झाले होते आणि त्यांची संख्या क्रमाक्रमानें वाढत जाऊन ती १९४० सालीं १४ लक्ष झाली. ऑस्ट्रिया, डॅन्सिंग व मेमेलंड वरून जर्मनींत १९४० मध्ये १९ लक्ष ४५ हजार जन्म झाले आणि ही संख्या १९४१ सालीं १५ लक्ष २८ हजारांवर बसरली. लोकांस विवाहांस उत्तेजन म्हणून ऑगस्ट १९३३ ते डिसेंबर १९४१ ह्या अवधीत एकूण १८ लक्ष सरकारी कर्जे देण्यांत आली. ह्यांचा परिणाम १९३९ अखेर व १९४० चे प्रारंभी विवाहांच्या वाढलेल्या संख्येत दिसून आला. १९४१ च्या पहिल्या तिमाहीचे फ्रान्सचे जनन-मरणाचे आकडे पाहिले असतां असें दिसून येतें कीं, त्या देशांत जननास ओहोटी लागून घट्युंस भरती आली आहे. फ्रान्समध्ये घट्युंच्या मानानें जन्म अधिक होत नसल्यानें त्यास अगो-दरच घुतराष्ट्र अशी संज्ञा प्राप्त झालेली आहे आणि अलीकडे ही प्रवृत्ति दृढ होत आहे असें आकडेवांवरून दिसतें. १९४० मध्ये

फ्रान्सच्या ८७ जिल्ह्यांत मिळून जननापेक्षा २ लक्ष अधिक मृत्यू झाले. लोकसंख्येस लागलेली ही ओहोटी वहा घरे सारसी, चाललेली आहे. १९४१ सालच्या पहिल्या तिमाहीत फ्रान्समध्ये जन्मापेक्षा ९९ हजार अधिक मृत्यू झाले ! मृत्यूविषयीच्या घरील आकड्यांत सैनिकांचा अंतर्भाव केलेला नाही हे लक्षात ठेवले पाहिजे.

महागाईचा प्रतिकार

युद्धकाळात लष्करी खर्च प्रचंड प्रमाणावर चालतो. त्याचे योगाने मजुरी, पगार इत्यादि स्वरूपातील प्राप्तीच्या द्वारे जनतेच्या हातांत अधिक चलन म्हणजे जिन्नस विकत घेण्याचे साधन सेढू लागते. दुसऱ्या बाजूने, विकत मिळावयाच्या वस्तूंचा पुरवठा युद्धपरिस्थितीमुळेच मर्यादित होत असतो. म्हणजे वाढती मागणी व कमी होणारा पुरवठा असा प्रकार होऊन पदार्थांच्या किंमती चढतात. ही महागाई होणे म्हणजेच पैशाचे मोठे उतरणे होय. युद्धकाळात चढती महागाई ही मोठी आपत्ति समजली जाते. याचे कारण तिच्या योगाने मजुरी व उत्पादनखर्च यांत वाढ करावी लागून सर्व आर्थिक परिस्थिती भयंकर खर्चाची होऊन आटोक्याचे बाहेर जाते हे होय. चलनाच्या वेसुमार वाढीचा व महागाईचा प्रतिकार करण्यासाठी प्रेसिडेंट रूझवेल्ट यांच्या निर्वाणीच्या सूचनेवरून अमेरिकन विधिमंडळाने कडक निर्बंधाचे कायदे नुकतेच केले आहेत. इंग्लंडमध्ये जनतेने स्वतःच्या खर्चात बचत करणे आणि मजुरीच्या दरांतली वाढ मर्यादित ठेवणे इत्यादि बाबतीत राष्ट्राचे सहकार्य यशस्वी रीतीने सरकारशी होत असल्याचे ब्रिटिश फंडनबीस सर किंग्स्टे वुड यांनी कॉमन्स सभेत आश्वासन दिले. कर, सरकारी कर्जे व विविध नियंत्रणे पूर्वी न पडल्यास अधिक कडक उपाय अंमलांत आणण्याचा विचार सरकारास करावा लागेल असे ते म्हणाले. हिंदुस्थान सरकारचे फंडनबीस, सर जेरीमी रेस्मन, यांस प्रस्तुत विषयासंबंधीचा प्रश्न मध्यवर्ती असेंब्लीत विचारण्यांत आला असतां करांच्या व कर्जांच्या मार्गांनी हिंदी जनतेजवळची क्रयसाधने मर्यादित करण्यांत येत असून बाजारभावावर नियंत्रणेहि चालण्यांत आली आहेत या कारणाने महागाईची व चलनाच्या वाढीची परिस्थिती आटोक्यांत ठेवणे पुष्कळसे शक्य झाले आहे आणि अन्न सामुग्रीचा पुरवठा वाढवण्याचे प्रयत्न प्रांतिक सरकारांच्या सहकार्याने चालले आहेत त्यांचाहि उपयोग होण्यासारखा आहे असे त्यांनी सांगितले. युद्धखर्च, वाढते चलन, महागाई, सरकारी कर्जे, बाजारभावाचे नियंत्रण, उत्पादनाचा विस्तार व जनतेची काटकसर यांचे परस्पर संबंध किती निकट व गुंतागुंतीचे आहेत याची प्रस्तुत विवेचनावरून कल्पना येईल. तसेच उत्पादन, पुरवठा, बचत, भावनियंत्रण व सरकारी गुंतवणूक यांची युद्धपरिस्थितीत एकाच वेळी सांगड सहकार्याने घातली जाण्याचे महत्त्व घ्यानांत येईल.

जळगांवांत प्रो. काळे यांचा सहकारविषयक कार्यक्रम

जळगांव येथे जिल्हा सहकारी बँकेच्या निमंत्रणावरून प्रो. काळे यांनी तेथील आपल्या मुक्कामांत त्या संस्थेस चालू महिन्याच्या ११ तारखेस भेट दिली. त्यावेळी बँकेचे स्थानिक डायरेक्टर व इतर निमंत्रित संबंधी उपस्थित होते. पूर्व खानदेश सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँकेने अलीकडे केलेली समाधानकारक प्रगति व

तिच्या पुढचे निरनिराळे प्रश्न यांची प्रो. काळे यांनी डायरेक्टरांशी चर्चा केली. श्री. व. वा. देशमुख बँकेचे चेअरमन आणि श्री. आर. वाय. सोनवणे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत. शेतीच्या मालाची विक्री व पतपेढ्यांच्या सभासदांसाठी लागणाऱ्या मालाची खरेदी यांच्या व्यवस्थेकडे बँक सध्या विशेष लक्ष पुरवित आहे आणि तिची सांपत्तिक स्थिती मजबूत आहे. या संबंधांत प्रो. काळे यांनी संस्थेच्या चालकांचे अभिनंदन करून कित्येक महत्त्वाच्या बाबतीत विषयक सूचना केल्या. पूर्व खानदेश मराठा विद्याप्रसारक को. समाज ही संस्था जळगांवांत उपयुक्त शैक्षणिक कार्य करित आहे. प्राथमिक शिक्षकांसाठी ट्रेनिंग कॉलेजचा उपक्रम तिने अलीकडे केला आहे. संस्थेचे सेक्रेटरी श्री. केशवराव पाटील यांच्या निमंत्रणावरून प्रो. काळे यांनी ट्रेनिंग कॉलेजास भेट देऊन विद्यार्थ्यांस उद्देशून भाषण केले. श्री. ग. ह. पाटील हे कॉलेजचे प्रिन्सिपॉल आहेत आणि ते व इतर शिक्षक उत्साहाने कार्य करित असल्याविषयी प्रो. काळे यांनी समाधान व्यक्त केले. मराठा विद्याप्रसारक समाजाची घटना सहकारी पद्धतीची आहे हे विशेष आहे.

विचारप्रवर्तक सहकारी बातम्या

(ले. श्री. बा. चि. मानु)

साखर आणि रॉकेल या दोन आवश्यक पदार्थांची विलक्षण चणचण भासू लागल्याने व व्यापारी वर्गाने नफा उकळण्याची ही एक पर्वणीच आलेली आहे असे समजून या पदार्थांचे भाव कल्पनातीत चढविल्याने सरकारला मध्यस्थी करणे भाग पडले व या पदार्थांच्या किंमती नियंत्रित कराव्या लागल्या. साखर आणि रॉकेल यांची विक्री करण्यास सरकारने लायसेन्स देण्याची पद्धति अमलांत आणली. पण यामुळे सर्वसामान्य गिऱ्हाइकांची एकच गर्दी लायसेन्सदार दुकानांवर होऊ लागली.

* * *

या आपत्तीतून मार्ग काढण्यास सहकारी भांडारे (स्टोअर्स) किंवा तत्सम संस्थांना या पदार्थांची विक्री करण्याची लायसेन्स सरकारने दिली आहेत. लायसेन्स मिळतात म्हणून नवीन नवीन सहकारी खरेदी-विक्रीच्या संस्था रजिस्टर होण्यासाठी भराभर सहकारी खात्याकडे जाऊ लागल्या आहेत. वाईटांतून पुष्कळदा चांगले निघते ते हे असे. मुंबई प्रांतात अशा खरेदीविक्रीच्या सोसायट्या प्रायः कमीच होत्या व ज्या स्थापन झालेल्या होत्या त्यांचा व्यवहार अगदीच सामान्य असे. पण आता ही रॉकेल आणि साखर यांची चणचण भासू लागतांच या सोसायट्यांचे सभासद खडबडून जागे झाले आहेत व सहकारी तत्त्वावर घाऊक माळ खरेदी करून तो सभासदांस पुरविण्याची व्यवस्था करू पाहात आहेत.

* * *

ज्या संस्थांमार्फत हा व्यवहार सुरू झाला आहे तेथे मनुष्यस्वभावानुसार काही गटांचीच केवळ सोय ठावून घेण्याचा प्रयत्न झाल्यास सहकारी चळवळीच्या आरंभीच्या काळांत होतकी पतपेढ्यांचे बाबत आलेल्या अनुभवाची पुनरावृत्ति व्हायची !

* * *

असे खरेदीविक्रीचे संघ स्थापन करणारांवर व त्यांत सामील होणारांवर नैतिक जबाबदारी किती असते व सहकार म्हणजे चार स्वार्थ साधूंचा स्वाहाकार नव्हे याची जाणीव म्हणजेच सहकारी साहित्यकतेची जाणीव औपरीत दिसून येत नाही तोपर्यंत सहकारितेची गोड फळे खातावयास मिळणार नाहीत.

सहकारी बँकांचे अहवाल

मराठा मार्केट पीपल्स को. बँक लि., मुंबई

वरील बँकेच्या सभासदांची संख्या ६८४ असून त्यांनी २४,५१० रुपयांचे भाग घेतलेले आहेत. रिव्हर्ह फंड ४,७५७ रुपयांचा असून इतर फंडांत १,८८५ रुपये आहेत. ठेवींचा आकडा पावणे दोन लक्ष रुपये झाला आहे. बँकेने २८३ हजार रुपये रोख व इतर बँकांत ठेवले असून सरकारी रोखे, डिबेंचर्स, इत्यादींत तिने १ लक्ष, ४१ हजार रुपये गुंतविले आहेत. एकूण कर्ज येथे ४०३ हजार रुपये आहे. अहवालाचे वर्षी ३१२ सभासदांनी ९४,४९० रुपयांचे कर्ज नेले. गेल्या वर्षापेक्षा हा आकडा १८३ हजारांनी लहान आहे. अहवालाचे वर्षी बँकेस ३१९६ रुपये नफा झाला. भागीदारांस ३% डिबिहंड व देण्यांत आले. श्री. भास्करराव जाधव हे सहागारमंडळाचे अध्यक्ष असून श्री. खंडेराव चौडकर, एम. ए., एलएल. बी. हे डायरेक्टर बोर्डाचे अध्यक्ष आहेत. श्री. स. शि. खैरे हे मॅ. डायरेक्टर आहेत.

भुसावळ पीपल्स को. बँक लि., भुसावळ

३० जून अखेर वरील बँकेच्या पटावर ५९३ सभासद असून त्यांचे शेअर भांडवल ७५ हजार रुपये आहे. बँकेच्या रिव्हर्ह व इतर फंडांत ८६३ हजार रुपये आहेत. बँकेकडील ठेवींचा आकडा ६ लक्ष, ५७ हजार रुपये आहे. बँकेने रोख व इतर बँकांत मिळून ४ लक्ष, ६८ हजार रुपये ठेवले असून १ लक्ष १६ हजारांची तिची इन्व्हेस्टमेंट आहे. एकूण कर्जाचा आकडा १ लक्ष, ९४ हजार रुपये असून दोन महिन्यांवरील थकबाकी १५.९९% आहे. खेळत्या भांडवलाशी कर्जाचे प्रमाण २३.१५% पडते. अहवालाचे वर्षी बँकेस १०,९१९ रुपये नफा झाला. भागीदारांस ६% डिबिहंड मिळाले. श्री. हरि सदाशिव खैरे हे बँकेचे चेअरमन असून श्री. जिनाभाई जी. देसाई हे मॅनेजर आहेत.

महाड को. अर्बन बँक लि.

वरील बँकेच्या २९४ सभासदांनी २५ हजार रुपयांचे भाग घेतलेले आहेत. रिव्हर्ह फंडांत ३,३४२ रुपये असून इतर फंड २०५० रुपयांचे आहेत. ठेवींचा आकडा १ लाखांनी वाढून तो २,४०,५०० रुपये इतका झाला आहे. बँकेचा व्यवहारही गेल्या सालाचे मानाने दुप्पट झाला आहे. बँकेचे २ लक्ष, २४ हजार रुपये रोख व इतर बँकांत ठेव म्हणून आहेत. ३२ हजारांचे रोखे आहेत व कर्जसार्ती फक्त २७३ हजार रुपये आहेत. वर्षअखेर निवळ नफा ३,४४० रुपये झाला. भागीदारांस ५% डिबिहंड मिळाले. श्री. व. न. वैद्य, बी. ए., एलएल. बी. हे बँकेचे चेअरमन असून श्री. पी. गो. मेहता, बी. ए., एलएल. बी. हे ऑनररी मॅ. डायरेक्टर आहेत.

सुधोक सॅ. को. बँक लि.

वरील बँकेची महालिंगपूर येथे शाखा उघडण्याचा समारंभ श्री. मा. रीजंट राणीसाहेब बाबे हस्ते विजयादशमीच्या मुहूर्तावर सा. १८ रोजी झाला.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

अधिकृत भांडवल : १,००,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल : १,००,००,०००
खपलेले भांडवल : १,००,००,०००
वसूल झालेले भांडवल : २,४८,९८०
एकूण खेळते भांडवल : ४,००,००,०००

मुख्य कार्यालय : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
मुंबईमधील शाखा : गुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळवादेची भाणि मलयार हिल्स.

इतर शाखा : अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (झारक स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बहा बसार्), कलकत्ता (चौरंगी स्टेशन), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्ज), नागपूर (इतवारी बसार्), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेल्समिस्टर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल म्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अपपस), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेटिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई. ओ. बी. ई. मि. दिनशा के. दागी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. १०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने दिले जाते. सहामासी अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी साठ्यास व्याज दिले जात नाही. फायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स व सेटलमेंट्स प्रमाणे बँक एक्सचेंजर व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तन्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट—टी. आर. लालबाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : इलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

अधिकृत भांडवल : रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल : रु. ५,००,०००
खपलेले भांडवल : रु. ५,००,०००
वसूल झालेले भांडवल : रु. २,४८,९८०
एकूण खेळते भांडवल : रु. ४,००,००,०००

डायरेक्टर्स

श्री. वा. गो. काळे, अध्यक्ष	श्री. मा. म. गुते
श्री. धों. कृ. साठे	श्री. मा. रा. जोशी
श्री. न. ग. पवार	श्री. श्री. गो. मराठे
श्री. इयं. वि. रानडे	श्री. र. वि. सोहोनी
श्री. वा. पुं. बर्वे	मि. फ. दो. पद्मजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

म. वि. मोखळे
मॅनेजर.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले आहे.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४१ अखेर ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची परेशूकरिता
लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
भांडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि.,
श्रीरामबाग,
बसवनगुडी, बंगलोर. } नारायण गोविंद नाईक,
(माजी अध्यक्ष, म्हेस्टर चेंबर ऑफ
कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यांतील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्युझियमच्या
व्यापार-संवर्धन-गृहांत पहा.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपती चौक,

व्यवस्थापक

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -
POONA CITY.

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रूरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

वक्तरीर आणि मनपसंत काम
करून देणारे
मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेल्थ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे २.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.